

УДК 338.48-44:[504.5:628.4.047](477)

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИЗМУ ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ В УКРАЇНІ

Уляна Деркач

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Дорошенка, 41, м. Львів, Україна, 79000,
e-mail: laborant-2011@ukr.net*

Проаналізовано розвиток туризму місцями техногенних катастроф в Україні, туристичні подорожі до Чорнобильської зони. Охарактеризовано передумови і чинники, що зумовлюють розвиток туризму місцями техногенних катастроф, правові передумови розвитку туризму в Чорнобильській зоні. Виокремлено основні проблеми і перешкоди для розвитку туризму в Чорнобилі, актуальні пропозиції туристичних підприємств щодо організації екскурсій в Чорнобильську зону, шляхи вдосконалення і раціоналізацію розвитку туризму місцями техногенних катастроф в Україні.

Ключові слова: туризм місцями техногенних катастроф, техногенна катастрофа, Чорнобильський туризм, Чорнобильська зона відчуження.

Техногенна катастрофа – велика аварія, що тягне за собою масову загибель людей і навіть екологічну катастрофу. Однією з особливостей техногенної катастрофи є її випадковість (тим самим вона відрізняється від терактів). Зазвичай їх протиставляють природним катастрофам. Однак як і природні, так і техногенні катастрофи можуть викликати паніку, транспортний колапс, а також спричинити до підйому або втрати авторитету влади [10].

Одним із видів таких катастроф є техногенні катастрофи на підприємствах ядерного комплексу. До них зачислено аварії на *атомних електростанціях* (АЕС) із руйнуванням виробничих споруд і радіоактивним зараженням території. Прикладом такої катастрофи є аварія на Чорнобильській АЕС. Її вважають найбільшою в історії людства аварією на атомній електростанції. Катастрофа сталася 26 квітня 1986 року, відбувся ядерний вибух (некерований процес вивільнення великої кількості теплової і променевої енергії в результаті ланцюгової ядерної реакції ділення за дуже малий проміжок часу). У результаті руйнування четвертого енергоблока в атмосферу було викинуто кілька мільйонів кубічних метрів радіоактивних газів, що у багато разів перевищило викид від ядерних вибухів над Хіросімою і Нагасакі. Вітри рознесли радіоактивні речовини по всій Європі. Із зони радіусом 30 км від реактора, що вибухнув, цілковито евакуювали жителів [10].

Після розпаду Радянського Союзу Україну в усьому світі почали асоціювати тільки з Чорнобильською катастрофою. Світова спільнота зацікавилась територією, яка зазнала величезного впливу радіації: природою, яка подекуди зазнала мутації, і містами, на які величезні плани поклала радянська влада і які у період свого

розквіту змушені були стати мертвими. Американське видання «Форбс» 2009 року опублікувало рейтинг найбільш унікальних туристичних місць. На першому місці виявилась Україна, а саме – Чорнобильська зона відчуження [15].

З кожним роком все більше туристів відвідує Чорнобильську зону. Здебільшого це: європейські науковці, які проводять спільно з українськими колегами дослідження; люди, які раніше проживали на території зони відчуження, та просто туристи, які самостійно вирішили подивитись на наслідки катастрофи планетарного масштабу. Відповідно до цих відвідувачів, поїздки до зони можуть бути: для науковців – науковим туризмом; для колишніх мешканців – ностальгійним, для останньої категорії – пригодницьким, подекуди екстремальним. Для журналістів, які відвідують ЧАЕС відповідно до своїх службових обов'язків, такі поїздки не можна вважати туризмом або ж їх можна класифікувати як діловий туризм.

Туризм у Чорнобильській зоні не можна зачислити лише до якогось одного виду туризму, оскільки він є багатостороннім і проявляє риси різних видів. Деякі науковці вважають, що туризм у Чорнобильській зоні заслуговує окремої ніші у туристичній класифікації. Інші ж відносять його до екстремального, наукового, екологічного, ностальгійного, індустріального або темного видів туризму.

Мотивація як один з найважливіших чинників вибору туристського продукту, його складових елементів (час, тривалість, напрям тощо) є найважливішою характеристикою, що впливає на поведінкові ініціативи туриста при плануванні відпочинку, виборі, придбанні і проходженні туру. Мотиви певною мірою зумовлюють поведінку людини як покупця і споживача туристичного продукту [6]. Мотивацію, яка керує туристами темних місць світу, важко пояснити. Психологи пояснюють це як певну суміш вшанування, надмірної цікавості до чужого життя, вливу адреналіну через наближення до смерті.

Посилаючись на П. Тарлова, існує 4 основні емоції, які впливають на психологічний стан темного туриста: страх, вдячність, покірність і почуття переваги. Почуття романтизму можуть виникнути від відвідування полів бою, де відвідувач може уявити боротьбу за особливу мету. Місця варварства можуть викликати у відвідувача співчуття до жертв і ненависть до виконавців злочину, які показують, якою жорстокою може бути людина. Тарлов ставить за приклад нацистський концтабір. Багато місць є частиною національної ідентичності, яка змушує відвідувача бути гордим за перемогу над ворогами. Відвідування власне соціально важливих місць дає відчуття паломництва. Подорож до трагічного місця може породити відчуття містицизму, передусім коли є зв'язок між відвідувачем і потерпілим. Чим ближчий зв'язок, тим сильніший вплив [4].

Згідно з Л. Моутіно, сьогодні виникло нове покоління мандрівників. Замість пасивного туриста, мандрівник стає шукачем. Мотивації включають: знаходження себе, потребу у пізнанні різних культур, національної чи територіальної «психологічної аури», флори та фауни. Шукач потребує дослідження, яке передбачає хвилюючі і навіть ризиковані дії, щоб отримати знання і задовольнити цікавість [5].

Також П. Тарлов нагадує нам про важливість впливу медіа на темних туристів. Телебачення, кінематограф та Інтернет можуть визначити і вибрати сучасний темний туризм, задля якого люди піднімаються із диванів перед телевізорами. Люди

є небайдужими, вони турбуються і пам'ятають, власне тому й відвідують темні туристичні місця [4].

Чорнобильську катастрофу вважають найбільшою за всю історію ядерної енергетики як за кількістю загиблих і потерпілих від її наслідків людей, так і за економічними збитками. Місто Прип'ять – єдине покинуте мертве місто в Європі. В історії людства були й інші техногенні катастрофи, проте їх не можна порівнювати з аварією на Чорнобильській АЕС, оскільки такої великої кількості жертв, радіоактивних речовин і забруднення значної території світ ще не бачив.

Журнал «Discovery» 2008 року опублікував топ п'яти найбільших ядерних катастроф. Міжнародне агентство атомної енергії – міжурядова установа, яка займається науковим співробітництвом у ядерній області – характеризує ядерні аварії на основі Міжнародної шкали ядерних подій, яка коливається від 1 до 7. До цього переліку належать:

– Чорнобильська катастрофа (Україна, Радянський Союз). Аварія відбулася 26 квітня 1986 року. Екологічна катастрофа спричинена руйнуванням четвертого енергоблока Чорнобильської атомної електростанції (ЧАЕС). Руйнування мало вибуховий характер, реактор був повністю зруйнований, у доквілля потрапила значна кількість радіоактивних речовин. Радіоактивного ураження зазнало близько 600 000 осіб, насамперед ліквідатори катастрофи. Навколо ЧАЕС створили 30-кілометрову зону відчуження. INES (International Nuclear Event Scale): 7.

– Киштимська катастрофа (Росія, Радянський Союз). Аварія відбулася 29 вересня 1957 року. Це велика радіаційна техногенна катастрофа, що відбулася на хімкомбінаті «Маяк», розташованому в закритому місті «Челябінськ-40». Зараз це місто називають Озерськ. Соціально-екологічні наслідки аварії виявилися дуже серйозними. Тисячі людей залишили місця свого проживання, багато інших залишилося жити на забрудненій радіонуклідами території в умовах довготривалого обмеження господарської діяльності. Пристосування значно ускладнювало те, що в результаті аварії було радіоактивно забруднено водойми, пасовища, ліси і рілля. INES (International Nuclear Event Scale): 6.

– Аварія в Уіндскейлі (Великобританія). Велика радіаційна аварія, яка сталася 10 жовтня 1957 на одному з двох реакторів атомного комплексу «Селлафілд» у графстві Камбрія (Північно-Західна Англія). В результаті пожежі у графітовому реакторі з повітряним охолодженням для виробництва збройового плутонію стався великий викид радіоактивних речовин. INES (International Nuclear Event Scale): 5.

– Аварія на АЕС Три-Майл-Айленд (Three Mile Island), США. Аварія відбулася 28 березня 1979 року. До Чорнобильської аварії, що трапилася через сім років, аварію на АЕС «Три-Майл Айленд» вважали найбільшою в історії світової ядерної енергетики і досі вважають найважчою ядерною аварією в США. Відбулося зараження значних територій короткоживучими радіонуклідами, що призвело до необхідності евакуювати населення з прилеглої зони. INES (International Nuclear Event Scale): 5.

– Катастрофа Токаймура (Tokaimura), Японія. Аварія відбулася 30 вересня 1999 року. Цю катастрофу вважають найгіршою ядерною радіаційною аварією в історії Японії. INES (International Nuclear Event Scale): 4 [7].

Такого потенціалу для розвитку туризму місцями техногенних катастроф, як

в Україні, напевно, немає ніде. Туризм у Чорнобильській зоні можна зачислити до екстремального, наукового, екологічного, ностальгійного, індустріального або темного видів туризму. Здебільшого це залежить від мети приїзду туриста. Насамперед привертає увагу темний туризм, оскільки він відрізняється своєю специфічністю і новизною. Рушійними силами відвідування темних місць є бажання зрозуміти, як живуть після катастрофи інші люди, висловити співчуття потерпілим, зрозуміти краще історію і пізнати краще себе.

Чорнобильська атомна електростанція збудована 1971 року, розташована на території Київської області на відстані 2 км від міста Прип'ять, 18 км на північний захід від міста Чорнобиль, 16 км від кордону з Республікою Білорусь і 110 км на північ від Києва. Налічує чотири блоки. Під час проведення проектних випробувань однієї з систем забезпечення безпеки 26 квітня 1986 року приблизно о 1:23 стався вибух, який повністю зруйнував реактор. Спершу керівництво Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР) та Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) намагалося приховати масштаби трагедії, проте після повідомлень зі Швеції, де на Фоксмаркській АЕС були знайдені радіоактивні частинки, принесені зі східної частини СРСР, та оцінки масштабів зараження розпочали евакуацію близько 130 000 мешканців Київської області із забруднених районів. Радіоактивного ураження зазнало близько 600 000 осіб, насамперед ліквідатори катастрофи. Навколо ЧАЕС створено тридцятикілометрову зону відчуження.

Після аварії утворилася радіоактивна хмара, яка накрила не лише сучасну Україну, але й Білорусь та Росію, які знаходилися поблизу ЧАЕС, а також Македонію, Сербію, Хорватію, Болгарію, Грецію, Румунію, Литву, Естонію, Латвію, Фінляндію, Данію, Норвегію, Швецію, Австрію, Угорщину, Чехію, Словаччину, Нідерланди, Бельгію, Словенію, Польщу, Швейцарію, Німеччину, Італію, Ірландію, Францію (разом з Корсикою), Велику Британію та острів Мен. Забруднення території після аварії на ЧАЕС залежало від погодних умов. Повідомлення радянських і західних науковців вказують на те, що Білорусь отримала близько 60 % радіоактивного забруднення від загальної кількості на СРСР [3].

Тридцятикілометрову зону відчуження взяло під охорону *Міністерство з надзвичайних ситуацій* (МНС). Поїздки до Чорнобиля організують з дозволу МНС, співробітники Міністерства є безпосередніми провідниками-екскурсоводами такої подорожі. Державне підприємство «Чорнобильінтерінформ» безпосередньо здійснює керівництво Чорнобильською зоною [10].

До правових документів, що стосуються Чорнобильської зони, належать:

- Закон України від 28.02.1991 р. № 796-ХП «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»;
- Закон УРСР від 27.02.1991 р. № 791а-ХП «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи»;
- Закон України від 14.03.2006 р. № 3522-IV «Про Загальнодержавну програму подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006–2010 роки»;
- Постанова Кабінету Міністрів УРСР від 23.07.1991 р. № 106 «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської

катастрофи» та «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»;

– Постанова Кабінету Міністрів України від 04.10.1996 р. № 1218 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ від 29.05.2000 р. № 852) «Про затвердження переліку спеціалізованих медичних закладів, що забезпечують лікування осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»;

– Постанова Кабінету Міністрів України від 22.02.2008 р. № 85 «Про порядок використання у 2008 році коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення громадськими організаціями заходів щодо соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [1].

Офіційно 16 грудня 2010 року ввійшов у дію наказ «Про організацію відвідування громадянами України, іноземними делегаціями та окремими іноземцями зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення з ознайомливою метою».

Створити в Чорнобилі туристичну зону запропонувала ООН. У пропозиції йшлося про те, що, незважаючи на перевищення допустимої норми рівня радіації, ООН вважає можливим запрошувати в Чорнобиль туристів, а гроші, виручені від «екстремального туризму», пішли б на допомогу і лікування тисячам незаможних українців, постраждалих від Чорнобильської трагедії [10].

Обов'язки відвідувачів з дотримання правил радіаційної безпеки подано в наказі МНС «Про організацію відвідування громадянами України, іноземними делегаціями та окремими іноземцями зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення з ознайомливою метою» від 02 листопада 2011 року. Кожен відвідувач, який перебуває в зоні відчуження, зобов'язаний:

– суворо дотримуватися правил радіаційної безпеки, основних санітарних правил, правил фізичного захисту, програми, визначеного маршруту та рекомендацій супроводжуючої особи;

– при перетинанні кордону зони на контрольно-пропускному пункті «Дитятки» обов'язково мати при собі паспорт;

– вміти користуватися основними та додатковими засобами індивідуального захисту, використовувати одяг і взуття, максимально закриваючи тіло, руки та ноги;

– дотримуватись вимог попереджувальних та заборонних знаків, плакатів з радіаційної безпеки;

– слідувати рекомендаціям особи, яка супроводжує його в поїздках зоною відчуження;

– дотримуватися затвердженої програми та маршруту;

– дотримуватися радіаційної чистоти в місцях загального користування, не класти особисті речі на землю, не вживати їжу на відкритому повітрі;

– вживати питну воду лише з водопровідної мережі м. Чорнобиля або привозну в упаковці заводу-виробника;

– дотримуватися правил особистої гігієни [3].

На територію зони відчуження допускають осіб, які досягли 18 років і не мають медичних протипоказань до впливу іонізуючого випромінювання. Відвідування зони відчуження рекомендовано з використанням відповідних комплектів *засобів*

індивідуального захисту (ЗІЗ). Заборонено:

- привозити із собою зброю;
- вживати алкогольні напої та наркотичні речовини;
- приймати їжу та палити на відкритому повітрі;
- ставити фото-, відеотехніку на землю;
- вивозити за межі зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення будь-які предмети, які мають походження з цих зон;
- вивозити за межі зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення продукцію рослинництва і тваринництва (овочі, фрукти, ягоди, гриби, рослини, рибу, інші продукти харчування, вирощені (вироблені) на території зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення), за винятком зразків для наукових цілей на підставі спеціального дозволу;
- вивозити за межі території або ввозити на територію зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення тварин (собак, котів тощо);
- порушувати форму одягу (відкрите взуття, короткі штани, спідниці);
- перебувати на території зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення без супроводжуючої особи;
- виїжджати за межі зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення в додаткових засобах індивідуального захисту;
- відвідувати їдальні в брудному одязі та взутті;
- пити воду з криниць, річок та інших наземних джерел у зоні віжчуження;
- купатися, засмагати, ловити рибу, полювати, збирати фрукти, овочі, ягоди, гриби та інші продукти лісу у зоні віжчуження;
- вживати в їжу фрукти, гриби, ягоди, м'ясо диких тварин, птиці, риби та інші продукти харчування, вирощені в зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення;
- відвідувати I зону (10-кілометрову) і II зону (буферну) без погодження зі службою радіаційної безпеки та без супроводжуючої особи;
- пересуватися по території I зони (10-кілометрової) і II зони (буферної) поза визначеними маршрутами [3].

Хоча туризм у Чорнобильській зоні і почав розвиватися, ще існують проблеми і перешкоди, які потрібно негайно вирішувати. Однією з таких проблем є монополія державного агентства «Чорнобильінтерінформ», яке офіційно керує територією. У квітні 2010 року вони зобов'язали турфірми проводити екскурсії на транспорті, орендованому власне агентством. Тобто в МНС фактично почали перепродувати транспортні послуги. В результаті такої пропозиції ціна на поїздку збільшилась – автобуси надавали за ціною, яка перевищує середню ринкову ціну в Києві, а якість послуг знизилась, адже транспорт було запропоновано некомфортабельний. Поїздки стали проводити із частими затримками, транспорт часто ламався, збільшилась кількість незадоволених туристів. Компромісу турфірмам з агентством «Чорнобильінтерінформ» досягти не вдалося, отож багато екскурсодів та організаторів поїздок звільнилось. Ще однією перешкодою є відсутність інфраструктури. Іноземним туристам, а їх серед загальної кількості туристів найбільше, вона особливо необхідна. Це показує організованість і відповідальність

як організаторів, так і держави [11].

Результати телефонного опитування, проведеного Інститутом Горшеніна, засвідчили, що понад 80 % українців вбачає небезпеку в сьогоднішньому Чорнобилі; 16,8 % опитаних вважає, що Чорнобильську зону слід зробити заповідною, 5,5 % респондентів – об'єктом туризму. Статистичні опитування засвідчують, що досі, після 28-ми років, Чорнобильську зону все ще вважають чорною плямою в історії, соромом і поразкою держави [12].

Столичні туристичні компанії пропонують майже один і той самий маршрут. Це пов'язано з обмеженнями щодо пересування зоною відчуження. Відповідно, існують окремі маршрути і об'єкти для огляду. При цьому групу супроводжує представник МНС. Рівень радіоактивного захисту протягом туру відповідає міжнародним стандартам. Приймаюча сторона забезпечує учасників туру спеціальним одягом, взуттям, респіраторами. При в'їзді та виїзді з 30-кілометрової зони кожного учасника піддають радіоактивному контролю з використанням сучасного імпортного (західного) обладнання, про що він отримує офіційне підтвердження. На час туру всім учасникам видають індивідуальний радіаційний дозиметр, дозволяють також мати особистий дозиметр [8].

Чорнобильські маршрути, зазвичай, стандартні: туристи потрапляють з *контрольно-пропускного пункту* (КПП) до Чорнобиля, потім на АЕС, у Прип'ять, в одне з сіл, куди повернулися корінні мешканці. Далі – вечір в Чорнобилі й повернення сталкерськими сутінками до Києва. Інколи турфірми обіцяють у своїй рекламі не лише споглядання наслідків найбільшої в історії людства техногенної аварії, а й знайомство з чисельною фауною зони. Дехто навіть пропонує фотополювання.

Потрапити до тридцятикілометрової зони відчуження ЧАЕС чи Прип'яті зовсім нескладно. Турфірми доволі швидко опанували цей небезпечний, однак перспективний напрям. Коштує такий туризм 40–350 дол. США (залежно від кількості охочих замовити тур) з кожного учасника. Усю свою діяльність і вибір маршрутів турфірми погоджують з «Чорнобильінтерінформ» (структура МНС). Фактично будь-яка група громадян може самотужки організувати такий рейс, уникаючи посередництва турфірм. Усі екскурсії починають з прибуття на КПП «Дитятки», де проводять перевірку документів. Кожен повинен підписатися під «Правилами поведінки». На вході туристів перевіряють.

Наступним за маршрутом є Чорнобиль, де дозиметр показує 10 мікрорентген/год (приблизно так само й у Києві). У приміщенні Державного агентства інформації, розвитку і міжнародної співпраці «Чорнобильінтерінформ» туристи проходять інструктаж. Гідом для туристів зазвичай є постійний працівник на забрудненій території [12].

Сьогодні на забрудненій території працює понад 3,5 тис. осіб – науковці, будівельники, співробітники МНС, а також співробітники власне атомної станції. На території працює санстанція, міліція, кілька їдалень, церква. Усі працівники мешкають у безпечних будинках, їх забезпечують триразовим харчуванням; увечері обов'язковим є відвідування бані. Зарплатня від 300 до 1 000 дол. США. Також тут живуть самосели, яких близько 300 осіб. Під час екскурсії туристи відвідують і станцію. П'ятий та шостий енергоблоки залишились недобудованими і покинутими

разом із будівельною технікою. Четвертий енергоблок має найголовнішу принаду – саркофаг (офіційно – об'єкт «Укриття»). Покази дозиметра поблизу саркофага сягають 600 мікрорентген/год (максимально допустимою нормою є 80 мікрорентген/год). Після екскурсії усі туристи проходять дозиметричний контроль, де вимірюють рівень накопиченої радіації. Найкращий сезон для відвідування зони – зима, коли лежить сніг і немає пилу. Найнебезпечніше – влітку, коли у спекотну погоду відбуваються випаровування заховань. Щороку зону відвідує кілька тисяч туристів [9].

Близько до Чорнобильського реактора підходити не дозволяють, найближча точка спостереження – за 200 м від саркофага реактора. На реактор пропускають лише заздалегідь підготовлених науковців, іноді режисерів. Рівень радіації тут значно більший, ніж в інших місцях, отож звичайних туристів сюди не пускають [13].

Чорнобильська зона відчуження – найпривабливіше місце для туристів-екологів та туристів-екстремалів. Це місце також не перестануть відвідувати ті, для кого воно є рідним, а також серед відвідувачів багато тих, кому не байдужа доля нашої планети. Чорнобильська катастрофа зачепила населення усєї планети. Люди прагнуть знати більше про катастрофу, про її наслідки для усєї планети, а також про наслідки для безпосередніх мешканців чи ліквідаторів аварії.

З метою доступного висвітлення цього питання організатори поїздок до Чорнобиля мають залучати широке коло фахівців, проводити певні заходи пізнавального характеру. Як відомо, непідготовлена людина сприймає більше вербальної інформації, ніж образної. Тому перед поїздкою до зони відчуження бажано проводити певні лекції з туристами. Це потрібно ще й з такої причини: перебуваючи у зоні з метою науково-екологічної поїздки, у туриста можуть виникати певні асоціації, мотиви, які зараховують до категорії ностальгічного чи екстремального туризму; також обізнаний, ознайомлений з усіма проблематичними сторонами поїздки, турист буде уважнішим і зможе зосередити свою увагу на ключових моментах.

Усі організації, які переймаються проблемою Чорнобильської катастрофи, повинні централізувати та узгоджувати свою діяльність. Це даватиме змогу привернути увагу до власне проблеми, до сфери діяльності тієї чи іншої організації. Споживачі послуг зазначених організацій зможуть обрати ту, яка більше відповідатиме їхнім потребам. Наприклад, турагенції можуть пропонувати перед туром або після нього відвідати музей «Чорнобиль» у Києві [14].

Варто також скоординувати діяльність усіх зарубіжних організацій, які працюють у питаннях екології, зокрема у питанні ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. Це даватиме змогу привернути увагу ще більшій кількості людей, які у майбутньому стануть потенційними туристами зони. Варто звернути увагу на те, що всі екскурсії до зони є однотипними. Проте відвідувачів цього місця ми вже розподілили за категоріями, отож варто звертати увагу на мотивацію кожної з них, щоб організувати екскурсію найбільш відповідну до потреб окремого споживача (групи споживачів).

Для успішного розвитку туризму до ЧАЕС необхідне висвітлення такої нової та незвичайної тенденції у засобах масової інформації. Проте реклама у цьому випадку неприпустима з етичних міркувань. Краще обирати спеціальні видання із залученням експертів у цій галузі.

Вирішувати питання ліквідації наслідків аварії необхідно за підтримки держави. Музей «Чорнобиль» має статус національного, однак держава погано фінансує його розвиток. Тридцятикілометровій зоні необхідно надати статус заповідної території [8].

Сфера туризму є сферою глобальної міжособистісної комунікації, котра підготовлює, забезпечує, поширює та поглиблює взаємодію соціумів, етносів, народів, країн. Така взаємодія є явищем здебільшого позитивним, отож для її успішного розвитку до туристичної комунікації мають долучатися ще й держава та окремі організації (наприклад, ВТО). Розвиток туризму в Україні підпорядковується загальним тенденціям, проте може мати й деякі відмінні риси.

Туристичні подорожі до Чорнобильської зони турагенції пропонують усе частіше. Мандрівки до зони можуть виконувати з різною метою, наприклад, пізнавальною, науковою, екстремальною, ностальгічною. Їх можна зачислити і до ще зовсім нового темного туризму. Здебільшого кілька цілей переплітаються і важко визначити лише одну. Тому турфірмам варто зважати на це і створювати такий туристичний продукт, який найбільше відповідатиме вимогам споживачів.

Отже, у Зоні відчуження є певні визначні місця, які притягують туристів і які доцільно включати у програму екскурсії: Чорнобильський реактор, Автомобільний склад, Прип'ять та інші покинуті та заховані об'єкти. Навколо зони вирує багато легенд та домислів (про мутантів, про пророцтва аварії та ін.). Щоб розвіяти упередженість щодо нашої держави, необхідно створювати умови, щоб усі зацікавлені у цьому могли вивчати наслідки катастрофи безпосередньо.

Чорнобильський туризм сьогодні є незаперечним фактом, який необхідно перетворити на позитивний чинник сприяння зацікавленості світу Україною. Про трагедію, яка сталася, треба пам'ятати, а кошти, що надходять від туризму, необхідно спрямувати, як це не парадоксально, на користь (економічну, екологічну, пізнавально-наукову) для країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України № 791а-ХІІ від 27.02.1991 р.
2. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України № 796-ХІІ від 28.02.1991 р.
3. Про затвердження Порядку відвідування зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення : Наказ Міністерства надзвичайних ситуацій України № 1157 від 02.11.2011 р.
4. *Пшеничников Б. В.* Катастрофа / Б. В. Пшеничников. – К. : Наукова думка, 2006. – 122 с.
5. *Poria Y.* Motivate and Expectations / Y. Poria, A. Reichel, A. Biran // *Annals of Tourism Research.* – Oxford, 2006. – P. 162–178.
6. *Robinson M.* Niche tourism: Contemporary issues, trends and cases / M. Robinson, M. Novelli. – Oxford : Butterworth-Heinemann, 2005. – P. 1–14.
7. *Stone P.* Consuming dark tourism: A Thanatological Perspective // P. Stone, R. Sharpley // *Annals of Tourism Research.* – Oxford, 2008. – P. 574–595.

8. *Swarbrooke J.* Consumer behaviour in tourism. / J. Swarbrooke, S. Horner. – London : Elsevier Butterworth-Heinemann, 2007. – P. 20–56.

9. Доступний Чорнобиль 2010. – 2010. – Доступний з : <http://webcache.googleusercontent.com/news/15459.html>

10. Чорнобиль: туристичні аспекти. – 2001. – [Цит. 2010, 15 січня]. – Доступний з : <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Local/ChornobylTourism.html#3>

11. Ядерные катастрофы и их последствия. – 2008. – [Цит. 2010, 28 грудня]. – Доступний з : <http://katastrofa.h12.ru>.

12. Dark Tourism. – 2008. – [Цит. 2010, 17 січня]. – Available : http://www.citypaper.ee/dark_tourism/

13. Introducing Dark Tourism. University of Central Lancashire. – 2009.

14. Top 5 worst Nuclear Dissasters. – 2007. – [Цит. 2010, 30 листопада]. – Available : <http://news.discovery.com/tech/top-five-nuclear-disasters.html>

15. Urban exploration. – 2008. – Available : <http://www.infiltration.org/>

Стаття надійшла до редколегії 25.06.2013 р.

Прийнята до друку 28.07.2013 р.

FEATURES OF MAN-MADE DISASTERS TOURISM IN UKRAINE

Ulyana Derkach

*Ivan Franko National University of Lviv,
41, Doroshenko Str., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: laborant-2011@ukr.net*

Development of man-made disasters tourism in Ukraine, travel trips to the Chernobyl Exclusion Zone are discussed. Preconditions and factors that predetermine development of man-made disasters tourism, legal prerequisites for the development of tourism in the Chernobyl Exclusion Zone are described. The basic problems and obstacles of tourism development in Chernobyl, current travel company's offers by organizing tours to the Chernobyl Exclusion Zone, ways of improving and streamlining man-made disasters tourism in Ukraine have been evaluated.

Key words: man-made disasters tourism, man-made disaster, Chernobyl tourism, Chernobyl Exclusion Zone.

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ТУРИЗМА ТЕХНОГЕННЫХ КАТАСТРОФ В УКРАИНЕ

Ульяна Деркач

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Дорошенко, 41, г. Львов, Украина, 79000,
e-mail: laborant-2011@ukr.net*

Проанализированы развитие туризма местами техногенных катастроф в Украине, туристические поездки в Чернобыльскую зону. Охарактеризованы предпосылки и факторы, обуславливающие развитие туризма местами техногенных катастроф, правовые условия развития туризма в Чернобыльской зоне. Выделены основные проблемы и препятствия для развития туризма в Чернобыле, актуальные предложения туристических фирм по организации экскурсий в Чернобыльскую зону, пути совершенствования и рационализация развития туризма местами техногенных катастроф в Украине.

Ключевые слова: туризм местами техногенных катастроф, техногенная катастрофа, Чернобыльский туризм, Чернобыльская зона отчуждения.